

Diari dels últims mesos de Guerra Civil a Torredembarra

Josep Farré Morán

Quan vaig aprovar l'examen d'ingrés al batxillerat, el meu pare (e. p. d.) va guardar tres o quatre quaderns dels que jo feia servir a les Escoles Públiques de Torredembarra. Un d'aquests quaderns és especial i té un títol: "Memòries de Josep Farré". És un diari dels últims mesos de la Guerra, de l'11 d'agost del 1938 al 19 de gener del 1939 (dia que els nacionals van entrar a Torredembarra), fet per un nen de deu anys. A casa érem molt d'en *Patufet*, que en aquella època publicava, per entregues setmanals, una novel·la de Josep M. Folch i Torres, titulada *Memòries de Maria Vallmarí*.

El diari no té res d'especial, però és una excepció dins la bibliografia de la Guerra Civil, que presenta molts títols de diaris fets per excombatents, presidiaris, polítics, adults, però no per un nen.

Aprofitant que ara es compleixen setanta anys de la Guerra Civil, em decideixo a publicar el meu diari, amb una introducció que supleix els mesos anteriors a l'11 d'agost del 1938 i per centrar la figura de l'autor.

INTRODUCCIÓ

Vaig néixer el 17 de març del 1928, al número 1 del carrer de la Muralla de Torredembarra. Al cap de poc temps, el carrer va canviar de nom per passar a dir-se

carrer de la Paz del Protectorado i, en proclamar-se la República, carrer de Galán y García Hernández, capitans que protagonitzaren els fets de Jaca. L'any 1939 va tornar a canviar de nom a José Antonio Primo de Rivera. Ara torna a ser carrer de la Muralla, i que duri molts anys.

El pare, junt amb el seu germà Joanet, portava la botiga de teles i merceria de cal Marxant. El primer Marxant va ser el meu avi Esteve, que des del seu poble —Tuixén, a la serra del Cadí—, amb una somera i un carro, anava recorrent pobles i masies on venia roba. Cap al 1875 va recalar a Torredembarra i va fundar la botiga de Cal Marxant. Es va casar amb una pagesa, l'àvia Francisqueta, i van tenir onze fills, dels quals nou van arribar a adults.

El pare, políticament, era “catalanista-separatista”, però durant la guerra va convertir-se al franquisme. Era home de missa i va quedar molt tocat per les barbaritats ocorregudes a la zona republicana, on no va quedar ni una església sense cremar ni cap capellà en actiu.

Durant la guerra, el pare llegia la *Soli* (*Solidaridad Obrera*) i *La Publicitat*. Després de la guerra, el *Diario de Barcelona*.

Era vegetarià rigorós i naturista. La mare i jo també seguïem el règim vegetarià, que vaig deixar córrer l'any 1939, en matricular-me com a alumne intern del col·legi dels Hermanos de Tarragona.

Els meus records polítics no van més enllà del 6 d'octubre del 1934 i de la mort del president Macià, al desembre del 1933. De la Guerra Civil sí que en guardo bona memòria.

Juliol del 1936

Corria la veu, per Torredembarra, que estaven cremant l'església. El pare va dir-me que ho anés a veure i vaig tornar amb la notícia que sí, que havien entrat al temple destrossant els altars i saquejant la sagristia. A la plaça del Castell, una pila de foc anava cremant tot el que havien tret de l'església. A la porta hi havia dos cartells: un de “Requisat. Front Popular. Torredembarra” i un altre que deia: “La religión es el opio de los pueblos”. Vaig preguntar al pare què volia dir això de l’“opio de los pueblos”, però em va contestar que ho deixes córrer. Vaig tornar a l'església i vaig veure com feien caure les campanes. Em va impressionar molt veure el senyor Torrens, conduït per un xicot de ca l'Arriacalces, pistola en mà, sortint per la porta de darrere de casa seva, portant uns canelobres i una llàntia i restituint-ho a l'església.

El senyor rector, mossèn Joaquim Boronat, i el vicari, mossèn Jaume Espí, van fugir a temps. A mossèn Jaume el va acompanyar un parent de l'Orpinell, milícia amb fusell, a Barcelona, on es va refugiar.

*Foc fet a la plaça del Castell, amb els sants i altars de l'església parroquial
(Foto: Bonaventura Farré, juliol del 1936)*

Els bombardeigs

Cada vespre teníem la visita de l'*Isidro*, un avió de la base de Mallorca que feia una repassada per la costa bombardejant la via del tren, amb especial dedicació a l'estació de Sant Vicenç de Calders. Però de dia també rebíem la visita dels avions amb certa freqüència. Recordo especialment el bombardeig en què varen ferir la meva cosina Maria Farré Gual. Recordo veure el pare ensangonat —havia recollit la nena— i l'ambulància que la portava a l'hospital de Santa Tecla de Tarragona. Al col·legi vàrem patir el bombardeig resant el "Senyor meu Jesucrist" mentre petaven els vidres dels finestrals. Els tocs de la sirena i les bombes xiulant sembla que encara les senti.

Van començar a construir refugis per defensar-nos dels bombardeigs. A casa —ja vivíem en un pis damunt la botiga— teníem el refugi que anava de la plaça de la Font a l'hort de cal Xaró.

Es va organitzar la DECA, servei de vigilància, ubicada en un edifici dels Munts, des d'on es donava l'alarma, tocant la sirena. L'encarregat de la DECA era l'Enric Vallverdú, pare del meu amic Pepet.

La meva germana i jo cada vespre anàvem a dormir a casa de la Pepeta, la miyona de casa, al carrer del Freginal, ja que semblava més segur. A casa de la Pepeta hi tenien refugiada una tia monja. La pobra dona es passava el dia fent treballs manuals amb plomes de gallina.

Per evitar els perills dels bombardeigs, anàrem a viure als Munts i vàrem construir-hi un refugi, començat mig en broma per nosaltres, la canalla, i rematat pel Cosme Cortés, margener de la Pobla.

En un dels quaderns de les Escoles Públiques de Torredembarra hi tinc un treball de redacció datat el 10 de març del 1937 que descriu el que devia ser el primer o un dels primers bombardeigs que vàrem sofrir. A continuació el copio, i n'esmeno només les faltes d'ortografia:

Eren un o dos quarts de cinc, estava mig adormit i sento aeroplans feixistes. Surto al balcó i veiem dos aeroplans facciosos amb ratlles negres. Anaven un trimotor i un caça. Allà a la plaça hi havia tres milicians i descarregaren els fusells i els aeroplans els contestaven amb metralladores. Nosaltres vàrem veure que un queia a terra i li vàrem preguntar què li passava i ell va contestar que no li passava res, que ens amaguéssim, que bombardejaven. Ens vàrem amagar i per darrere els vidres vàiem com tiraven els aeroplans. Després van tirar una bomba incendiària i va anar a caure a un camp de blat. Des de casa es veia la flamarada. Després vàrem anar a veure el forat.

A Altafulla varen tirar-hi dues bombes que no eren incendiàries. Les varen tirar sota un camp de la via. Varen fer una profunditat de deu metres. La terra de la bomba va arribar a dalt de la via i a l'altra part.

L'Arc de Berà, atacat per un de Creixell o de Roda

El 18 de juliol del 1936 donaven la consigna, per la ràdio, de la necessitat de fer caure els ponts de la carretera, per evitar que els militars revoltats poguessin passar. Un grup, no sé si de Creixell o de Roda de Berà, va agafar dinamita i va intentar fer caure l'Arc de Berà, però no va calcular la força necessària i només va fer un esvoranc. Vàrem anar a veure'l.

La ràdio

Els aparells de ràdio varen desaparèixer confiscats per les autoritats. El pare va entregar el de casa però en va comprar un altre que va instal·lar en un *quarto* fosc i aïllat. El pare era molt fidel a les emissions de Radio Verdad i del General Queipo de Llano que, des de Radio Sevilla, es dirigia a tot el país en uns termes més aviat grollers.

*Antiga porta del cementiri de Torredembarra,
amb un grup d'afusellats pels rojos
(Foto: Bonaventura Ferré, estiu del 1936)*

El *barco*

Era una presó flotant al Port de Tarragona. Recordo un crit que feien alguns clients de la taverna de ca l'Astut quan passava per la plaça algun suposat feixista: "Ah quin un, cap al *barco*!". Del *barco* venien expedicions de presos per ser afusellats al cementiri de Torredembarra.

"Ja som a Cuesca"

Veig el Reiet per la baixada de Sant Antoni amb dos revòlvers posats a la mexicana i dient: "Ja som a Cuesca!", quan l'exèrcit republicà va arribar al cementiri de *Huesca*.

El *gorro* de la FAI

Em vaig entossudir que volia un *gorro* de la FAI vermell i negre. La meva mare me'n va fer un de soldat...

"Ara passa la presidenta de les *bicas* de Maria"

Dit pel Salvador Pérez, *Peras*, l'alcalde, quan passava per la plaça la tia Lola Sanabre, cosina germana del pare... Sembla que tota la família va agafar por.

Volem anar al front

Així ho vàrem decidir el Pepet Vallverdú i jo. Ho vàrem plantejar a son pare argumentant que podríem fer un bon paper passant per forats petits que no poguessin travessar els soldats adults. El pare els ho va dir a uns soldats, que compraven tabac a l'estanc, mirant-me: "Preneu-lo cap al front, que està encaparrat que vol anar-hi".

Els "passejats" de la Torre

El dia 22 de desembre del 1936 —dia de la rifa de Nadal— varen matar quatre veïns de la Torre. Eren bona gent, sense relleu polític. Els seus noms figuraven al monument als Màrtirs i a la paret de l'església, junt amb un fill de cal Torrens, mort lluitant amb les tropes nacionals al front de l'Ebre i amb el de cal Cantarer, desaparegut a una *txeca* de Barcelona. El Benito Rull també hi havia de figurar, però es va escapar en baixar de l'autocar que els transportava. Igualment, en una ocasió anterior, es va escapar el Manuel Gibert, amb un tret que li entrava per la cara i li sortia pel clatell.

Jerarquías y Jefe de la F. E. T. y de las J. O. N. S. os piden, en la víspera de la fiesta de nuestra patrona santa Rosalía, una oración en el Oficio funeral por el eterno descanso de las almas de

**Domingo Pijuan Fusté.—José Alaix Guinestá.—
José Guasch Fusté.—Juan Porta Fortuny**

Vilmente asesinados en la carretera de Tarragona,
por la horda roja, el día 22 de diciembre de 1936

José Fortuny Biscamps

Desaparecido en la "checa" de la calle de Vallmajor, el año 1937

José María Torrens Ibern

Muerto gloriosamente, por Dios y por España, en el frente del Ebro, el año 1938

Sus viudas: María Mercadé, Dolores Badía, Natividad Canamasas, Elvira Fortuny, Teresa Boronat; padres, José M. Torrens y Juana Ibern, hijos y hermanos y demás familia, agradecen os acordáis de ellos teniendo en vuestros labios la flor de la oración.

Nuestra separación será corta:
en el Cielo nos valveremos a
ver.—San Luis Gonzaga.

Los hemos amado en vida, no
los olvidaremos después de su
muerte.—San Ambrosio.

Todo ha sucedido conforme ha
sido la voluntad del Señor; ben-
dito sea su santo nombre. Job, I.

Torredembarra, 2 de septiembre de 1939.

AÑO DE LA VICTORIA.

Esquela en record d'algunes víctimes de la Guerra Civil repartida durant l'ofici religiós celebrat a aquest efecte el 2 de setembre del 1939 i organitzat per les Jerarquías y Jefe de la FET y de las JONS

Els refugiats madrilenys

Van arribar a finals de desembre del 1936, fugint del que semblava la imminent caiguda de Madrid a mans dels nacionals. Eren nens i nenes que acollien famílies de Torredembarra. No van ser gaire ben rebuts per nosaltres, que portàvem la idea del maltractament que els “castellans” feien o havien fet a Catalunya. Era allò que cantàvem:

De la sang dels castellans
en farem tinta vermella
per pintar les quatre barres
de l'escut de la nostra terra.

Alguns s'han quedat a Torredembarra i s'han integrat plenament a la vida del poble.

Prohibida la religió

És clar, morts o desapareguts tots els capellans i cremades les esglésies, la religió era pràcticament prohibida. La mare, però, va organitzar la pràctica de “santificar les festes”, i ens feia resar cada diumenge i festes de guardar, crec que era el viacrucis. Ho respectàvem com si es tractés d'anar a missa.

Es va popularitzar la dita “Salut i pessetes, i els capellans a fer punyetes”, i vàrem canviar la paraula “adéu” per la paraula “salut”. Com a efecte de la prohibició de la creu, a un dels meus quaderns del col·legi hi figura una suma amb uns quants sumands, en la qual les dues creus del signe més són substituïdes per falçs i martells. No crec que fos iniciativa de la mestra, sinó meva.

A casa vàrem agafar tot signe religiós (missals, devocionaris, rosaris, santcrists i imatges) i vàrem enterrar-ho tot al galliner del pati. Un dia vaig acompanyar el pare i la mare a visitar el senyor rector, que estava amagat a casa seva, a Altafulla. Em va impressionar veure'l sense sotana, vestit amb un guardapols gris. Cada dia en anar a dormir la mare ens feia resar a la Mare de Déu:

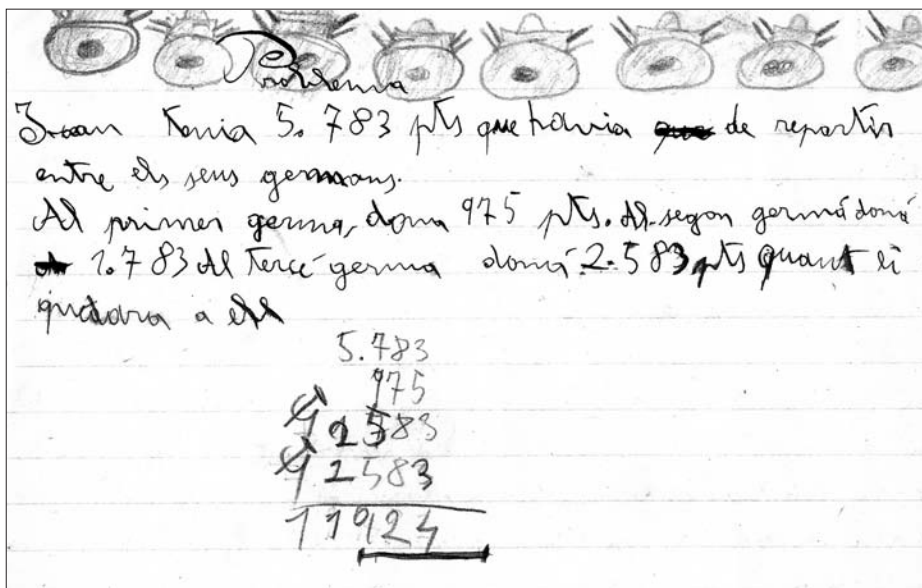
Sia vostra gran puresa,
alabada eternament,
puix que un Déu omnipotent
es complau en tal bellesa.
A vós, celestial Princesa,
Sagrada Verge Maria,
vos ofereixo des d'aquest dia
l'ànima, la vida i el cor;
mireu-me amb ulls plens d'amor,
no em deixeu, no, Mare mia.

I a l'àngel de la guarda:

Àngel de la guarda,
dolça companyia,
no em desempareu
ni de nit ni de dia.
No em deixeu sol,
si no em perdria.
Doneu-me la mà,
serviu-me de guia.

La gana

Es varen acabar les subsistències a les botigues de comestibles. No hi havia pa. El racionament era totalment insuficient. La farina de blat va desaparèixer. Venien un pa de moresc o d'ordi quasi immenjable. Per a tot s'havia de fer cua. Recordo haver-me aixecat de matinada per anar a fer cua a cal Quildo, per comprar pa. I el bròquil que menjàvem i les farinetes de moresc i la carbassa i els moniatos en lloc de patates...

Pàgina del quadern del col·legi, del dia 3 de desembre del 1936, amb una suma d'uns quants sumands, en la qual el signe més és substituït per la falç i el martell (fet a iniciativa meua perquè la creu estava prohibida)

I tot a uns preus desorbitats

El diner es va devaluar. Ningú no volia vendre res. I tot a uns preus tan alts que feia feredat. Per la ràdio nacional donaven detalls dels bitllets que respectarien en guanyar la guerra: eren els bitllets de sèrie que eren apartats de la circulació per la gent que n'havia.

El nostre comitè

El vàrem organitzar a cal Xavier Pijoan —a cal Burot— a sota el taulell d'una carnisseria. Érem de la CNT i rivalitzàvem amb els de la UGT, centrats a cal Girol. Amb fusells de fusta feiem guàrdia i simulàvem combats de la guerra pels carrers de la Torre. Preníem Belchite i La Puebla de Híjar...

El tinent Jaume Vernet

El tinent Jaume Vernet Vernet era un dependent de la botiga de casa que va presentar-se voluntari per fer el curset de tinent de l'exèrcit de la República. Per a mi era un personatge, quasi un heroi, i ens escrivíem. Ell manava una companyia del front d'Osca, Granja de Monflorite.

L'enfonsament del cuirassat *Espanya*

A la primavera de l'any 1938, els nacionals van perdre el cuirassat *Espanya*. A l'escola la mestra ens ho va fer saber. Tota la classe va victorejar i aplaudir frenèticament la Gloriosa, encara que sembla que no va ser una bomba d'aviació, sinó una mina la causa de l'enfonsament.

QUADERN DE "LES MEMÒRIES DE JOSEP FARRÉ"¹

Dia 11 d'agost de 1938

Avui ha fet un dia de mal temps. Esperem que plogui perquè ja no tenim aigua, aquí a dalt a on estem refugiats per por dels avions. Fa molt de vent. A l'escola hi anem molt pocs nois. Quasi totes les hores que anem al col·legi se les passem fent treballs manuals. Jo en tinc un de començat. És una fortalesa. A l'hora d'esbarjo em quedo a fer el treball manual.

¹ Per mantenir l'autenticitat del document, s'ha conservat la grafia original del diari.

Dia 12 d'agost de 1938

Avui ha fet un dia boniquet. Han passat molts avions però eren lleials o rojos perquè no ha tocat la sirena d'alarma. Ara, cap al tard han passat 23 avions i 11 mosques (avions russos). He jugat molt bé amb un trimotor de fusta. Hi he posat paper encès i he bombardejat uns soldadets amb una caseta. He anat a veure el meu íntim amic Vallverdú, i el seu pare, que es un vigia de la DECA (que vol dir els que vigilen quan vénen avions i toquen la sirena), doncs feia el coll d'un pou, on neix l'aigua, que anem a buscar nosaltres i altres, però n'hi van tants que se'n gasta molta d'aigua. Vàrem estar una estona allí i allevores s'hem vam anar cap a casa ell i jo.

13 dissabte

Avui han passat també molts avions. A l'escola he vist a la classe de la senyoreta Concepció Solsona, la mestra del meu cosí Esteve, una agulla de platino i unes coses estranyes, amb una goma feien vent espitjant i l'agulla de platino s'encenia i gravaven fusta, i amb allò feien damunt de la fusta uns dibuixos molt bonics. A la tarda he anat altra vegada a cal meu íntim amic Vallverdú i hem jugat molt bé tota la tarda, perquè aquesta tarda no he hagut d'estudiar, i a les tardes no anem a col·legi. He escrit a la meva cosina Maria Colom que està a Centelles. Aquesta tarda han provat la sirena. Cap al tard he anat a la "Vinyeta", una vinya que és mig nostra i mig d'una altra gent i hem anat a collir figues el Ramon (cosí meu) i jo.

14 diumenge

Avui, a la nit, hi hagut alarma dues vegades, però jo no he sentit res. També varen provar les metralladores antiaèries, que corren per la carretera a dalt d'un camió. Han passat molts avions i ha fet un dia molt bonic. El Rafel, un paleta, ja quasi ha acabat les obres que fa aquí a casa i avui s'ha quedat a dinar. Hem anat a Altafulla a buscar fesols el pare, el Ramon, el Joan i jo. Són cosins meus. A la tarda he escurat la cisterna i la he netejada, perquè l'aigua era pudenta. A baix hi he trobat trossos de bacallà, espines, fregall i un ocellot mort. Hi he baixat per medi d'una escala de corda.

15 dilluns

Avui és Santa Maria i és el sant de la meva germana i de la meva mare. La meva única germana té tres anys, som ella i jo, jo tinc deu anys. Avui ho volem celebrar encara que estiguem en guerra (dos anys fa que dura) i no podem anar a missa. Per esmorzar i dinar quasi com sempre i per sopar lo de sempre i per postres una ampolla de xampany i panatela. Encara que d'això no s'han troba en lloc, perquè tot

escasseja i tot molt car. Fa 15 dies que no s'han donat pa. He anat a cal Vallverdú amb la meva germana i l'i han donat una postal. Hem enraonat i hem jugat. Son pare ha vingut de vigilar i ens ha dit que a la platja havia aterrat un mosca i amb els binocles l'hem mirat. He anat al poble a buscar els postres. Se m'ha cremat l'avió tirant goma encesa. Han passat molts avions i encara en passen. Aquesta nit hi ha hagut alarma 4 vegades i han tirat a Sant Vicenç i a Tarragona.

16 dimarts

Aquesta nit han vingut dues vegades a passejar-se els avions feixistes. Tothom està esparverat, Jo no he sentit res. He anat a cal Vallverdú i hem jugat amb els soldats meus. He llegit un cuento d'aventures amb dibuixos molt bonics. Avui ha plogut bastant i el dipòsit s'ha omplert i a l'altra cisterna també, tota la cubella.

17 dimecres

Avui ha fet bon dia. Dues vegades hem hagut d'anar al refugi. Jo no he sentit res. Hem emblanquinat els quartos i he hagut de dormir al menjador. He anat a cal Vallverdú i son avi no es troba bé. Hem jugat a una bassa amb barcos i unes bombetes que vaig comprar i bombardejàvem les barques. He anat a ca la Tia Lola, que es aquí a prop, a menjar figues, el Ramon i jo. El pare del Vallverdú ha baixat a baix del seu pou (que té 25 metres) a fer un forat per posar una bomba de treure aigua.

18 dijous

Ha fet un dia boniquet, però no gaire, ha ploviscat una mica. Aqueixa nit els avions han tornat i han metrallat i han ferit dos xicots. Han metrallat als mariners que eren a pescar. Hem pintat les portes i jo m'he pintat un botiquín i una barca mig torrada per les bombetes. He anat a la Torre (Torredembarra, però s'acostuma a dir Torre) a buscar pa, i he vist com el treien del forn. He agafat paper fi de la botiga i un préssec, Quan me n'anava he vist la metralladora antiaèria. He anat a collir figues a la Vinyeta amb el Ramon i n'hem portat bastantes. He vist al meu amic Orpinell. He anat a cal Vallverdú.

19 divendres

Avui ha fet un dia bonic. No han vingut els avions a la nit. Han passat molts avions i ha hagut alarma, però el de la DCA s'han enredat perquè era una canoa. Al migdia he anat a cal Vallverdú a demanar-li llavors de rave, per plantar-la en un tros que m'ha dat el pare per plantar i diu que ho dirà a son pare. Quan hi he anat no hi era i la seva mare m'ha dit que eren a buscar fems, i l'he trobat a la DCA amb

el seu pare. A la tarda hi he tornat i quan s'hem cansat de jugar ell i jo hem anat cap a casa. A casa hem arreglat un torpedero de suro. Li hem posat canons, timó, metralladora, etc. I jo m'he arreglat dues barques i he posat un timó a cada una, i després a la grossa, a més a més del timó, l'hi he posat metralladora.

20 dissabte

Ha ploviscat. I a la nit (matinada), a les 6 del matí, però com que van adelantar dues hores, eren les 4, ha plogut bastant i al nostre dipòsit s'ha posat aigua i a la cisterna també. Al mig dia he anat a cal Vallverdú i m'ha dit que ja tenien la bomba de treure aigua aquí, i m'han dit que a la tarda els anés a ajudar, no hem pogut jugar perquè el Vallverdú tenia feina. A la tarda hi he tornat tal com m'ha dit i els he ajudat. Demà passat prendrem els polls cap a casa, els quals ja els vaig batejar quasi tots, i són: la Cabellera, l'Espuela, la Pandilla, el Xarramec, el Mut i prou.

21 diumenge

Tan prompte he saltat del llit ja he vist que ha ploviscat. He esmorzat i cap a cal Vallverdú a ajudar-los. Quan no teníem res que fer se n'anàvem a cinc metres lluny i allí hi havia un clot de tres metres de llarg, un d'ample i un de fondo i hem fet una coveta amb una escarpra i un punxó, que traspasa a l'altra banda. He anat a casa a buscar un piquet i l'he deixat al Vallverdú i jo m'he anat al pou a vigilar si ens cridaven. A la tarda hi he tornat però no hem anat a jugar a la cova. Hem anat quan hem plegat a la bassa. Quan encara jugàvem hem hagut de plegar i cap a casa. I ha fet fred. Han vingut les tietes de Vilafranca i l'oncle Esteve m'ha portat un llibre i un avió per retallar i enganxar sense goma.

22 dilluns

Quan m'he despertat encara feia fred. Ha ploviscat, però res. Avui he anat al col·legi, però hem sigut molt pocs nens. La senyoreta Mª Antònia no ha vingut. A la tarda, que no anem al col·legi, he anat a cal Vallverdú i hem jugat molt bé. Al matí, quan ja era al col·legi hi hagut alarma i tot just ens trobàvem el Joan i jo a l'entrada del refugi. Hem jugat a l'hora d'esbarjo al rescat, amb la senyoreta Solsona petita (17 anys). Han guanyat ells. Hem quedat 4 a 1 o sigui ells han guanyat 4 vegades i el nostre partit 1 vegada.

23 dimarts

Tenim d'anar a menjar a la Torre avui, que és a un quilòmetre i mig d'aquí. Però com que he hagut de baixar al poble a esmorzar he fet tard al col·legi. I ja

hi havia la senyoreta Maria Antònia. A l'hora d'esbarjo hem jugat al rescat i hem guanyat nosaltres. Hem quedat 2 a 0 a favor nostre. El Joan i jo ens hem barallat. A la tarda hem anat el Morros i la seva mare a cal Jaume Figuerola, i hem anat amb la seva germana que és amiga nostra, a veure com jugava amb unes figures de pessebre i jugàvem molt be, però me n'he anat a l'església que és el parque mòvil de guerra a veure si hi havia l'auto de Vilafranca, però no hi era. Quan he tornat he anat a cal Vallverdú a veure el pou. I la bomba encara no podia anar. Nosaltres al nostre dipòsit, que hi caben de 100 cargues a 130 hem una bomba però va més bé que la de cal Vallverdú. Ells la tenen en un pou de 25 metres i nosaltres en un dipòsit. Al vespre hi hagut alarma. Han passat avions i han tirat a Sant Vicenç (l'avió se suposa). La metralladora antiaèria ha tirat però no ha fet blanco. Un barco tirava a l'avió.

24 dimecres

Hi hagut alarma a la nit. Al vespre allò que es pensàvem que era un vapor, era l'hidro (li diuen l'Isidro, el Ramon o el Ferroviari) que estava a l'aigua, i la seva metralladora tirava a un caça que l'investia. Ha fet un dia bonic. Al col·legi quan hem arribat no hi havia la mestra. Hem rigut una mica. A l'hora de l'esbarjo hem jugat altra vegada al rescat i hem guanyat nosaltres. L'oncle Josep (el pare del Ramon) el canvien d'estació i ara el porten a Reus.

25 dijous

Avui la mare m'ha cridat perquè ens havíem d'anar a la Torre tot el dia. L'Isidro ha vingut però no hi havia corrent i no ha tocat l'alarma, però han tocat pitos. He vist a l'Orpinell (que no ve al col·legi perquè treballa), el Vila, el Fortuny i uns quants més. La mare havia de venir a veure a la mestra, però no ha vingut, i jo li havia lligat un fil al dit, però no ha pogut vindre. Al vespre mentre sopàvem, que també hem sopat a la Torre, han vingut dos homes a demanar una mica de menjar. Venien de l'Ametlla cap a Barcelona i els hem donat un tros de pa i avellanes, i ens donaven un duro i el pare no l'ha volgut. Després ha vingut un home amb un ruc i un carro a veure si volíem canviar alls o farina de blat per alguna cosa de menjar i el pare l'hi ha dit que no. Hem determinat que els dies que anirem al poble a menjar, ens quedarem a sopar als Munts (nom que se'n diu allà on estem).

26 divendres

Avui hem tornat a anar a la Torre a menjar, però a sopar no. Quan he arribat als Munts m'he arreglat l'hort meu, però no he pogut acabar perquè no s'hi veia. A la

Torre he trobat al Vallverdú, s'hem mirat la metralladora antiaèria i un xicot m'ha donat una bala buida. He anat a cal Vallverdú i m'ha ensenyat el punyal de son avi, i diu que portava el tren per jugar amb soldadets i sí l'ha portat.

27 dissabte

Avui ha fet mal temps, ha plogut i al dipòsit s'hi ha posat aigua, però encara no es pot bombar. A les 8 hi hagut alarma i hem anat al refugi. S'hem quedat a sopar a la Torre. He rebut carta del Vernet, un tinent de l'Exèrcit Roig que està ferit a un hospital militar i jo de seguida li he escrit. He pintat les torretes de color vermell i la tieta Antonieta m'hi farà pics de tots colors. Al vespre, molt tard he anat amb les minyones, la nostra i la del oncle Joan, a cal Vallverdú a buscar aigua.

28 diumenge

Estic constipat, però no gaire. Avui ens quedem aquí a dalt. A cal Vallverdú encara posen la bomba. He anat a casa seva i hem anat a jugar a les basses. Ell ha portat un tren i soldats, que són els enemics. S'ha trabucat una barca, que hi anaven dos soldats de plom i un de paper, però els hem trobat tots. Hem fet guerra i jugàvem més bé, fèiem presoners. S'ha fet malbé un soldat de cartró i dèiem que s'havia mort i l'hem enterrat. A la tarda ha vingut l'oncle Esteve, la Paquita i una amiga seva que es diu Vida d'apellido. Ens hem anat a banyar i ens hem banyat molt bé. Hem anat als Munts i ens hem vestit i la Paquita, la Vida, l'Esteve i jo hem anat a la vinyeta i hem menjat figues. Hem tornat cap als Munts i després cap a la Torre, i hem anat a veure el refugi. M'he tornat cap als Munts, he sopat i cap a dormir.

29 dilluns

M'he aixecat i he anat a casa, perquè avui ens hi tornem a quedar. L'oncle Esteve i les dues nenes no hi eren. La tieta Antonieta m'ha pintat dues torretes (m'ha fet pics) de cactus i són molt mones. A la tarda he anat a la sínia de cal Silvestre. El Silvestre hi té un hortet i me l'ha ensenyat. El té molt maco. Els meus raves dels Munts ja són bastant grossos.

30 dimarts

Avui ha fet un dia molt bonic. Tornem a anar a la Torre. Aviat hem tinc d'examinar. Al matí fa fresca. M'he acabat de pintar els cactus però encara em falten unes quantes torretes. L'Esteve i jo s'hem baratat un cactus. Ell m'ha dat un de seu que li sobrava i jo un de meu que també em sobrava. Tinc uns 30 cactus. Demà s'acaba el mes. Demà donem la llana i en tres hores no n'hi haurà perquè la gent no s'estima

els cèntims (cèntims tots de paper. Fa un any que no veiem plata, ni calderilla, i la gent diu que aquest cèntims de paper no valdran i per això no se'ls estima ningú).

31 dimecres

Avui darrer de mes. Ens hem quedat a la Torre. És sant Ramon i és el sant del meu cosí. Ens hem trobat el patí forfolat i obert. Ens han pres el moresc de la caseta, i les gallines no han pogut perquè hi havia una trampa i no han pogut. Però ells la trampa l'han sabut, però han sentit soroll (suposem) i l'han deixat anar (perquè la trampa s'estira amb un fil i el fil l'hem trobat a fora). A la tarda he anat als Munts amb un carro. Com que el carro anava buit hi he posat les torretes i me les he pintades. La tieta Antonieta m'ha deixat les pintures per fer topos i dibuixos a les torretes. Quasi totes me les he adornat. Quan he anat als Munts he donat una postal al Ramon. El pare i l'Esteve es volen quedar a la Torre, però no s'hi ha quedat el pare, no més l'Esteve. Però el pare s'aixecarà més aviat. Han vingut tres vegades al vespre. La primera traginava polls i me n'he anat amb els polls al refugi. Perquè ara tots els polls i gallines i coses que teníem al pati ho tenim a la golfa. La segona als Munts i la tercera al llit...

1 de setembre de 1938, dijous

Al mig dia han vingut els avions i a la tarda també. La llana, a les 4 ja no n'hi havia. Hem donat números. Quasi tot el dia m'he estat estudiant, llevat de les dues a las tres que he jugat amb el Nitós, la nena nostra, la de cal Nitós i un altra, i hem jugat a vendre. Quan a la tarda ha tocat l'alarma era a un hort i he vist el fum que han fet les bombes.

2 divendres

Al vespre han vingut avions i han tocat la sirena. Tenim una lloca posada. A la tarda he anat a la Casera, a dos quarts lluny, a buscar i menjar raïm. Hem rigut molt. Al vespre el Ramon i jo s'estàvem allí amb son pare i s'ha dit unes quantes endevinalles i hem rigut. Després ho hem dit a una gent, que vénen a dormir aquí a dalt i també hem rigut.

3 dissabte

Els avions no han vingut. Aquest matí ha plogut una mica, però no ha fet res. Ha vingut l'oncle Josep de ca la tia Lola. Demà és santa Rosalia. El sant de la meva cosineta i la meva tieta. A la tarda tot just estava jugant a exploradors ha vingut un carro a portar rajoles i ciment. El pare volia telefonar a l'oncle Esteve dient-li que ja

podia vindre, que ja tenim el ciment per fer les trafiques que fan ells i no ha pogut telefonar. L'amo d'aquest carro m'ha deixat guiar el carro fins a quasi el poble o a la Torre. Avui no hem anat al poble. Al vespre ha plogut però tampoc ha fet res. He anat a cal Vallverdú i m'ha dat un gatimet de moscatell. Jugàvem a exploradors cap al tard i ha començat a ploure i me'n he hagut d'anar a casa. El pa que ens han donat estava tot mullat de farina perquè el camió que el portava ha tingut avaria i la benzina l'hi anat al damunt de la farina.

4 diumenge

Avui es la festa major, però no han fet festa perquè estem en temps de guerra. És santa Rosalia i és el sant de la meva cosineta i de la meva tieta. A la tarda he anat a cal Vallverdú i feia un dibuix per la seva germana que és el seu sant. Al migdia he anat a una bassa i he caçat dues granotes de 12 cm i les he aviades al nostre safareig. Ens hem quedat als Munts. Ha vingut l'oncle Esteve de Vilafranca per fer les trafiques que fan. Hi ha un mal molt encomanadís que són com a grans i se te'n omple tot el cos. Són uns grans que fan aigua i allí on cau una gota d'aigua neix un gra i per això n'hi ha tanta passa. Quina festa major més trista.

5 dilluns

Avui ens quedem a la Torre. La senyoreta Maria Antònia no ha vingut al col·legi i hem anat amb la senyoreta Solsona. A la tarda he ajudat a descarregar llenya al Punsoda i m'he enganxat una mica. Vull fer col·lecció de bèsties i ja tenia 3 papallones i les formigues se les han menjades. El pare, per posar bèsties m'ha donat una capsa que al damunt és de vidre, i després he agafat una capsa l'he foradat de dalt i amb un diamant hem tallat el vidre a la mida i li hem posat. Hem anat cap al pati i després a la platja a buscar rajoles que antes de la guerra les llençaven per estar aferrades del darrera amb ciment, i nosaltres anem a buscar per fer trafiques amb l'oncle Esteve. El pare anant cap als munts m'ha dit que demà me'n anés a buscar si en tenia ganes i jo li ha dit que sí, que hi aniria. Al vespre la tia Lola ens ha portat síndria i ens la hem menjat. Al vespre mateix he anat a cal Ramon i no hi era, però hi havia el Cisco Gual, que son pare i la mare són cosins germans. Hem parat els llits d'aquella gent, hem posat els matalassos i hem fet unes quantes figueretes. Després, quan han vingut aquella gent els hem ajudat a fer els llits.

6 dimarts

Avui ens quedem als Munts. Al migdia he rebut carta dels meus cosins de Centelles i jo de seguida els hi he contestat: el Lluís (cosí meu de Centelles) em

diu que l'abecedari se'l ha fet malbé. El va colgar a l'hort i va ploure i se li va podrir. Aquest és un abecedari empensat per ell i jo. Tenim 26 signes i representen les lletres i ens escrivíem cartes i quan ell va marxar ja ens el sabíem de memòria, per ara ja m'he oblidat de tot, però faré pràctiques perquè l'abecedari encara el tinc i demà en començaré a fer. Allà a Centelles ja fa fred. A la tarda he anat a buscar rajoles i quan marxava he vist al pare i l'he cridat. M'ha arreplegat per portar-les ell. Se n'anàvem i hem vist un puesto que encara estaven aferrades i les que portàvem no li convenien tant al pare per fer les trafiques, i com que allò no es de ningú hem arrencades unes quantes i les que portava les hem colgades. Al vespre he anat a cal Ramon i hem ballat i vinga a riure. Jo ballava a vegades amb la Teresa i a vegades amb l'oncle Josep i hem rigut més. La senyoreta Maria Antònia no ha vingut.

7 dimecres

Avui la senyoreta Maria Antònia ja ha vingut. Ens quedem als Munts. Quan he sortit del col·legi he vist un canó d'artilleria molt maco. I ha tingut pana. A la tarda ha plogut però no ha fet res i per això no he pogut anar a buscar rajoles. A la meva col·lecció de bèsties ja n'hi ha unes quantes.

8 dijous

Avui també ens quedem aquí a dalt [als Munts]. Mentre dinava he vist una papallona molt maca. És llarga de 7 cm i té el color groc, negre, blanc, carbassa, vermellós i blau. La he posat a la capsa de vidre. Ha vingut el Vallverdú a la tarda i m'ha donat una bèstia. Tinc uns raves molt grossos i macos. Al vespre he anat a cal Ramon. El pare ha anat al Vendrell i ha comprat dos canyissos i altres coses. Han passat molts avions i n'han passat 11 de baixíssims.

9 divendres

Avui ens quedem aquí a dalt. Aquesta nit, a les 3, hem vist el foc de les canonades que un barco tirava. M'ha fet molt estrany que ningú parlés de les canonades. Hem jugat al rescat, però un noi mol antipàtic que es diu Gibert, una mica més gran que jo, no m'ha deixat jugar a gust. Diuen que estan atacant 6.000 homes feixistes per la part del Ebre. El pare del Ramon ha portat al Ramon una impremta, una llibreteta, tres pissarrins i una pissarra, i a la seva germana una nina, una cuina i un bufet i una taula.

10 dissabte

Avui ens quedem als Munts. Quan estàvem a classe ha vingut una cosina del Silvestre a no ser que fer i ha dit que la tia d'ells que es diu Rosalia, ha de tindre un nen. La Maria (cosina meva) està malalta i la tieta Maria també i l'Esteve (cosí meu) també. He escrit una cosa per examinar-me i la Núria també.

11 diumenge

Tot dinant el pare m'ha dit que havíem d'anar a la sínia que hi ha l'oncle _____² que fa molt temps que no el veig. Ha vingut l'oncle Esteve i han fet trafiques de les seves, han arreglat una cosa amb ciment, han fet una tapa tota de ciment i altres coses. He anat a rebre'l a l'estació i hem passat per la platja. A la tarda he anat a la sínia i l'oncle s'ha donat tres o quatre ganivets fets de trossos de serra, mol macos. Hem menjat selves i figues i després hem anat a veure la nena³ que ja ha nascut. Hem arribat molt tard als Munts.

12 dilluns

Com que estic molt enfeinat per qüestió del ingrés, estaré uns quants dies sense escriure. Jo m'havia fet el propòsit d'anotar cada dia, però ara no pot ser. He estat una mica malalt des de abans de dinar fins al dematí, molt poca cosa però.

15 dijous

He tornat a rumiar sobre les memòries i he pensat tornar a anotar cada dia. Tot el dia m'he estat aquí dalt. He vist unes papallones molt maques i no n'he pogut agafar cap i ara em faig un caçapapallones. Cap a les 7, que de claror són les 5, el Vallverdú i jo hem jugat a soldats, però quan jugàvem lo mes bé l'han cridat. Ell m'ha ensenyat el seu museu (papallones i demés insectes). Ja he acabat el bloc i ara començo una llibreta. L'altre dia, que no vaig anotar, dos homes es van barallar per qüestió del refugi i un home tenia sang al nas i al front. Estava pensant d'anotar en castellà, però per ara no.

16 divendres

Avui ha marxat la minyona no sé perquè, feia 7 o 8 anys que la teníem. Demà marxarem a la Torre per quedar-s'hi i aquí dalt vindré a dormir i quan plougi

² Fa referència a l'oncle Silvestre, que va estar amagat durant tota la Guerra Civil, ja que el buscaven per matar-lo.

³ Aquest nena és filla de l'Antonio Morros i Rosalia Lucas.

tornarem a anar als Munts. Ens hem anat a banyar. La mare m'ha fet un caçapapallones i aquesta tarda el Ramon i jo hem sortit a caçar i hem caçat 2 papallones, un espiadimonis i unes quantes llagostes. Son pare del Ramon, o l'oncle, al Ramon li ha comprat 2 llibres molt macos.

17 dissabte

De bon matí m'he aixecat i cap a la Torre. He portat les coses necessàries per estudiar, el caça-papallones i les bèsties i tot me lo he arreglat. He anat a veure la germana de l'Esteve i els he vist una casa de nines i jo també n'he començat una. A la tarda he anat a Tamarit a collir pomes. He vist la muntanya de molt a prop i les fortificacions de sant Joan, que tot el dia que fan proves amb els canons. Hem pujat en un carro i ens hem anat cap a casa, i en aquest carro hi anava el meu amic Orpinell que és molt xistós. I tot el camí ens ha fet riure. Hem arribat a casa fosquíssim i hem anat cap als Munts a dormir. Tot el camí hem vist gent portant avellanes d'amagat perquè si les troba el control, que són un grupo de soldats que no deixen passar menjar, i si els hi troben al portador li prenen les avellanes i el menjar que porten, i se les amagaven per tot arreu, pels pantalons, per les jaquetes, etc. El pare ha fet un llum de benzina i per a mi també m'han farà un, i van més bé. Aquesta tarda ha vingut a veure's la Pepeta i a la nostra nena li ha portat uns ninos molt bufons i seran per la caseta de les nines.

18 diumenge

Hem baixat jo i la nena sols cap a casa i hem portat els ninos per fer la caseta. Al dematí he estudiat i a mig estudiar ha tocat l'alarma però jo no he anat al refugi. Feia molts dies que no havien vingut. A la tarda en acabar de resar (encara que no puguem anar a missa nosaltres cada diumenge resem) hem anat a la sínia i em tragi-nat carabasses amb el carret, i jo l'he guiat una mica, si anava més bé. Ha passat un tanc. Després he anat a ca la Pepeta a portar la nena. M'he arreglat la casa de nines i ara ja està feta. Ens hem anat a dormir als Munts però molt fosc. El pare m'ha fet un llum d'oli, però el ble no anava bé.

19 dilluns

Avui quan he baixat he portat cap a casa uns raves molt grossos de la meva collita i els hem fet per dinar. Em pensava trobar la senyoreta Maria Antònia i encara no havia arribat. Hem tingut la senyoreta Concepció i ens ha dit que ens donaria un treball manual i no m'os la dat perquè he tingut de marxar a dos quarts d'una. A la tarda he estudiat i he arreglat la caseta de nines i al vespre cap als Munts a dormir.

20 dimarts

La senyoreta Maria Antònia no ha vingut i hem tingut la senyoreta Concepció. A la tarda l'Esteve m'ha dit que la senyoreta Maria Antònia ja era aquí. A la tarda ha vingut la Pepeta. He tornat a collir raves de la collita. He anat amb el Miquel a casa seva i ens ha dat mig xusco, mig a l'Esteve i mig jo. És sargento i li he mirat els comunicats oficials. Després me li he posat la gorra de sargento.

21 dimecres

Ahir vaig dir a la mare que em cridés i no m'ha cridat, però demà el pare em cridarà. Mentre estudiava, el Nitós (Joan cosí meu, però de renom des de petit li han dit Nitós i Nitós li ha quedat, però ell no vol que li diguin) m'ha arriat la corda de la persiana del seu balcó i ens arriàvem coses. Tinc molta feina a estudiar.

28 dimecres

He esperat el dia del examen per anotar. De bon matí m'he aixecat i ha vingut la senyoreta Maria Antònia, la Núria i sa mare i cap a cal Xaró i hem marxat a Tarragona a examinar-nos. Dels exàmens jo he quedat bé, la Núria també i l'Esteve també. Els professors són molt simpàtics. He trobat a l'Institut un amic meu. Estic molt content perquè he quedat bé.

[A continuació hi ha una frase tatxada: i les memòries ja estan acabades]

A l'Institut hi ha un home que té molts pocs cabells i sembla un frare i la Núria i jo li diem "el frare".

7 de novembre de 1938. Dilluns.

M'he decidit tornar a escriure [anotar]. Tenim un gatet i ens ha fugit i avui l'hem trobat. És negre i li diem Negrito. Ara ha tocat l'alarma. Abans d'ahir vaig fer un calendari. Ara ha tocat l'alarma. Abans d'ahir vaig veure un combat aeri molt bonic. Pep pep pep pep pep feien les metralladores. Tres o cinc caces els perseguïen. Anaven 41 avions, Aqueixa nit hi hagut alarma cinc vegades i a dos quarts de vuit altra vegada. Quan passa motoritzada hi ha alarma, toquen la sirena. Jo aquesta nit no he anat cap vegada al refugi i no he sentit res. Al dematí tampoc hi he anat, i tampoc al migdia, és a dir, no em fan gens de por, no és que sigui valent, però no si pot fer mes, no tinc por. Encara ha tocat altra vegada l'alarma, anaven cinc avions, i diuen que han fet una destrossa a Tarragona com mai havien fet. Han tirat a cinc boques de cinc refugis, i han mort a cinc persones a dintre dels refugis. Cap al tard hem anat als Munts, el pare, el Silvestre i jo. Avui hi hagut eclipsi de lluna.

8 dimarts

Ahir a les deu em vaig aixecar. Avui ni de dia ni de nit no hi hagut alarma. M'he enfeinat a escriure les coses que em va dir la senyoreta Maria Antònia i ho fet tot al dematí. He pres l'alfombra de la nena i he anat a dalt del terrat a estudiar-me les lliçons. Quan he acabat eren les 11 o les 12 i he anat a fer la cua de moniatos, però no se n'han tocat i demà seré el primer. He fet una cosa perquè els conills que ara tindrem, i m'han cuidaré jo, niïn. A la tarda he anat amb el pare i el Silvestre (com que ara no obrim a la tarda) a un puesto a on la tia Lola i uns quants més plegaven garrofes. Allí hi ha un bosquet i hem trobat uns quants bolets. El Silvestre ha trobat un paper dels que tiren els avions feixistes i no sé què hi deia "del burgués Negrín, Franco". Hem passat la tarda molt bé i el pare pel camí ens ha explicat "Los amantes de Teruel", que és una novel·la verídica i molt bonica. Diuen que es tenen de donar pels hospitals militars tots els matalassos que sobrin a les cases.

9 dimecres

Avui en tot el dia i tota la nit no hi hagut alarma, només han passat avions però no eren feixistes i per això no ha tocat l'alarma. Al dematí he estudiat i he anat al pati a arreglar el galliner dels conills que tindrem i demà al matí els anirem a buscar. A la tarda he anat a cal barber i he trobat al meu amic Vallverdú i a un xiquet que li diuen el "Garbón" el feiem enrabiar. Quan he sortit de cal barber he anat a cal Punsoda que hi havia la mare i feien torrons (d'amagat de la gent) i jo he escurat la caldera i eren molt bons. Després m'han donat confitura i tot era molt bo (d'això ja feia més de dos anys que no n'havia tastat perquè no n'hi ha). Mentre estava allí he vist com descarregaven mobles. El Josep Maria fill del Punsoda m'ha ensenyat una escopeta i una canoa de 1/2 m llarga.

10 dijous

No hi hagut alarma, però a la nit han passat avions i molta gent ha anat al refugi. Al dematí m'he apressat a estudiar i de seguida he estat. Ja m'han portat el llibre de ciències i una gramàtica. Hem anat als Munts i jo he collit espigalls del meu hort. A cal oncle Joanet els hi han entrat al galliner però no els hi han pres cap gallina. Al vespre la mare i jo hem anat a passar contrabando (contrabando de guerra o sigui moniatos i carbassa).

11 divendres

Avui m'he aixecat per anar a la llet i no m'he trobat bé. Tenia mal de cap i mareig i m'hi tornat a posar al llit. La mare m'ha preguntat per allà a les nou, si em trobava

bé i com que m'hi trobava he dit que sí, i he menjat una sopa de farigola amb pa (menja de ric en aquest temps de guerra que no hi ha pa) i m'he aixecat i he anat a cal Punsoda i han fet panellets (d'amagat del públic) i me n'he menjat dos. Jo no em trobava conforme i m'he n'hi anat a dormir o sigui a posar-me al llit i en tota la tarda no m'he aixecat.

12 dissabte

Tampoc no hi ha hagut alarma, sembla que sigui estrany que no vinguin. M'he aixecat i m'he trobat mot bé. De seguida que he esmorzat ja m'he posat de cara a estudiar. Ha vingut l'oncle Josep, el pare del Ramon, del front del Ebre. Que hi ha tants morts i ferits i els feixistes han guanyat altra vegada, ja ataquen pel Ebre i els rojos ja són a la banda d'aquí. Un home de Baix a Mar (barri marítim) passa amb un gussi i transporta un ferit, una altra d'aquí el poble passa nedant, diuen que el riu transportava d'ample a ample homes que xisclaven. Al vespre hem jugat amb la nena de la Sort i jo feia de mestre. Ha vingut l'oncle Josep al vespre i ens deia coses del front. Diu que ell s'ha hagut d'estar cinc dies seguits al refugi, sense poder rentar-se ni menjar ni beure, només menjant una mica de nit i dos dies sense beure ni una gota d'aigua i al cap i a l'últim van poguer marxar. Diu que els feixistes deien "Rojillos os queréis pasar que os daremos chocolate". Diu que tot el dia tenien l'aviació feixista al damunt i tiros i canonades tantes com en vulguis.

13 diumenge

L'hem passat als Munts i he estat molt bé. El Ramon i jo hem jugat i jo he fet una casa per caber-hi nosaltres, i jugat especialment amb l'escopeta i bales, etc. etc. Faig molt curt aquest dia l'anotament perquè ho faig el dimarts per no trencar el dia. Amb això ja està.

15 dimarts

Avui al matí, des de les 4 que passa tropa i més tropa i més tropa i metralladores, canons, tancs, autos blindats, ambulàncies, etc. tota una divisió sencera i també ha passat el Virgili.

16 dimecres

Ja tornem a tindre la Pepeta i es queda a esmorzar, dinar i sopar a casa i se'n va dormir a casa seva. També han passat soldats. A l'hora d'esbarjo hem jugat a tigres. Érem quatre caçadors el Vila, el Miret, el Peras i jo. Els tigres eren deu o

dotze xiquets, la majoria petits de cinc a set anys i es tiràvem a damunt de nosaltres i els hi clavàvem el punyal (tros de fusta que fèiem servir de punyal) i ja estàvem morts. Un camí se m'han tirat al damunt tres tigres i un lleó i jo estava a sota (els tigres i lleons eren nens), ha vingut el Peras i el Vila i m'han salvat. Llavòrens l'Enrique Miret que domava els lleons vius se l'hi ha tirat al damunt i nosaltres l'hem anat a salvar, i així se'ns ha acabat l'esbarjo. No sé què ha passat que avui estic molt content. Aquesta tarda al sortir del col·legi he trobat el Joan (cosí) i el Vila que s'apedregaven amb el Segarra. Nosaltres érem tres, perquè jo de seguida m'he posat a favor del meu cosí Joan i al cap i últim el Segarra s'ha rendit i mentre se n'anava cap a casa seva jo he passat al davant de ell i m'ha tirat un conadell⁴ que m'ha passat xiulant per l'orella. Encara que això de tirar pedres al mig del carrer, un carrer solitari, no està bé. He anat a buscar la llet amb el Joan (cosí) i el Vila i hem trobat al Segarra amb bicicleta. El Joan de cal Carsus m'ha fet una pipa de canya. Quan tornàvem de la llet hem vist un auto blindat i un cotxe que s'ha deturat. Hi anava un home molt simpàtic que hem parlat un rato i ens ha dit que només havia menjat un trosset de pa i que se n'anava cap a Badalona. Al vespre hem jugat a la cluca el Joan, la Maria i jo, més bé. Al vespre potser han passat 50 a 100 homes a cavall, de fortificacions i carros. Ens han dit si els hi volíem donar aigua i nosaltres els hi hem dat el càntir, i bevien pel broc gros, perquè com que eren castellans no sabien veure amb càntir. Ja fa dies que no vénen avions.

17 dijous

[Està tatxat però diu:] M'he cansat d'anotar, principalment ara que tinc conills a compte meu. Avui ha ocorregut una desgràcia, uns xiquets amb una bomba de mà que han trobat han picat amb una pedra i els hi ha explotat i han quedat ferits. Adiós. Josep Farré.

17 dijous

Ja estic una mica cansat d'anotar cada dia i estaré una temporada sense anotar. Ara tinc una conilla meva i la cuidaré jo i els cèntims seran per a mi. Ha passat molta cavalleria de soldats i també ha ocorregut una desgràcia uns nois estaven jugant amb una bomba de mà que havien trobat i els hi ha explotat. Jo els nois els he vist ferits i un tenia el cap ple de sang.

⁴ Còdol

Desembre de 1938, dia 23 divendres

Ja m'he tornat a decidir. Avui ja estem a l'hivern i ja s'ha deixat sentir el fred i ha glaçat. Avui he estudiat. El pare abans de dinar ha vingut de Vilafranca i a les nenes els hi ha dat un braseret i un **altet** i ademés els hi ha portat molta fireta. I no els hi ensenyat i ho guardem per els reis i el dia dels reis els hi posarem al balcó. Hem menjat xató molt bo. En acabat de dinar la mare i jo ens hem anat als Munts i jo he fet un sac d'herba pels conills, car ara el Punsoda ens ha deixat un mascle perquè la conilla criï, Quan he vingut de la llet a la claror d'un auto he vist com queien borrallonets de neu, però molt poc. Aquesta nit ha tocat la sirena. Jugo molt bé, hasta fent feina jugo. Ara mateix que estic escrivint jugo, però un joc molt especial. Jo soc general i tinc molts soldats a les meves ordres i faig batalles guanyis i coses d'aqueixes que no hem surten lletres per dir-ho.

Dia 24 dissabte

És la vigília de Nadal, No fa tan de fred, però vaja ja en fa ja. Els feixistes han passat el riu per quatre llocs i alego els tindrem aquí. Demà baixem a dinar a cal Ramon. Hem fet una barreta de turrons (encara que d'això no en menja qui en vol, perquè es fan amb sucre que no n'hi ha). Tal dia com avui, la gent, abans de la guerra, tenia feina a plomar galls d'indis, pollastres, però ara altra feina hi ha per trobant i per celebrar. Al vespre a la nena li hem fet cagar el tió. L'hi he posat un plat.

Diuenge 25

¡Avui Nadal! però quin Nadal, no venen turrons ni res. Però com que nosaltres vàrem fer neules i turrons, n'hem menjat. Avui he anat a ca la tieta Cisca i quina no ha estat la meva sorpresa al veure l'oncle Silvestre. Han baixat a dinar els de l'oncle Josep. Els feixistes ja són aquí mateix i nosaltres ens en tornarem cap als Munts. A la tarda hem resat i anat a cal Silvestre i cap a la llet. Aqueix matí hi ha hagut alarma i al vespre tres camins. Jo hi he anat i ens hem reunit uns quants nens i explicàvem cuentos.

Dia 26 dilluns

Sant Esteve és avui. És el sant del meu cosí. M'he aixecat i m'he trobat la mà amb pus i la mare m'hi ha posat fulles d'heura que he anat a buscar amb el meu amic Solsona. Aquesta nit, o sigui, ahir al vespre van tirar aquí a la Torre. No han fet mal a ningú. Quan he anat a buscar la llet uns amics m'han ensenyat els forats que va fer l'avió amb la metralladora. Quan he arribat al col·legi no m'he trobat bé i m'he entornat cap a casa. Quan ja estava despullat toquen l'alarma però no he

anat al refugi. La senyoreta Maria Antònia m'ha vingut a veure. No he tingut gaire febre. Aquesta nit sis vegades alarma, es a dir aqueix vespre.

Dia 27 dimarts

Hi ha hagut moltes vegades alarma a la nit i al vespre han tornat a tirar bombes. La febre va seguint.

Dia 28 dimecres

També hi ha hagut alarma a la nit i al vespre han tornat a tirar bombes. Ja estic un poc millor.

Dia 29 dijous

Avui he tingut una sorpresa al dematí. Ja no tenia febre i ja he menjat.

Tres dies a les trinxeres

[17, 18 i 19 de gener de 1939]⁵

¡Ja som nacionals! El dia 19 de gener van entrar les tropes de Franco a Torredembarra. Com és natural aqueixos dies no he anotat res, però en fi, faré un resum. El dijous cuita corrents vàrem agafar lo més necessari i vàrem anar als Munts. La meva germaneta i jo hi vàrem anar al davant, arrastrant-nos quasi bé perquè els avions bombardejaven. Passa tropa, els canons ja es sentien, ens pensàvem que aquell dia ja arribarien els pròpiament dit feixistes, però no va ser així. Dues alegries vaig tenir: uns soldats em van donar lo més somniat per a mi ¡unes cartutxeres plenes de bales! (aquests soldats eren uns que estaven a cal Vallverdú perquè esperaven als nacionals, amagats tots i més contraris al règim que el general Franco). Segona, el pare ha comprat un ruc molt manso i pujo a dalt i el porto a pasturar. Vaig tenir un espectacle que potser no el tindré més a la meva vida: a Sant Antoni. una petita muntanya, hi havia una bateria i la loca nacional bombardejava la muntanya. ¡Bonic espectacle mirat de 2 km de lluny! I aquí acabo el resum dels dies. Però ara ve lo més interessant ¡3 dies a les trinxeres!

Una cosa que m'ha agradat, estar a les trinxeres. Estem a baix al refugi quatre famílies, entre les quals destaquen cinc petits i catorze grans, entre els catorze grans hi ha quatre homes, el restant són dones. El primer dia d'estar a les trinxeres vàrem anar a la caseta i vàrem treure lo més necessari. Les bales ens xiulaven pel damunt.

⁵ Dimarts, dimecres i dijous

Vaig donar menjar al ruc i cap a baix. El dimarts ens passà una sèrie d'episodis. Durant el dia, per allà a les tres de la tarda, vàrem sentir uns soldats que cridaven ¡Quién vive! Vàrem sortir tots i quina alegria, eren nacionals, jo vaig treure el cap i vaig veure els soldats tirant bombes de mà. Ens van fer amagar. Al cap d'un quart tornen a cridar, sortim i era un destacament de rojos. Ens pregunten si havíem vist els feixistes, vàrem dir que no: volien fer seguir el pare, però el tinent va dir que no. Ara comença el fort del combat, tiros i tiros. A la nit els soldats varen emplaçar una metralladora allí mateix, a damunt nostre. Durant la nit el silenci regnà. A les nou del matí tornaren a tirar i conservo les paraules que varen dir els soldats: "Tú no tires más, se nos gastan las municiones, no hagas fuego". Després un jefe digué: "Carabineros, arriba, a defender esto". A la nit ens varen saquejar la caseta. A l'endemà la mare va anar a buscar aigua a la nostra casa i els soldats van dir que no n'hi havia. Quan van marxar hi vàrem tornar i aleshores si que en vàrem agafar, mentre en treia es va presentar un soldat i va dir que s'havia deixat el fusell i el va agafar. Al tercer dia d'estar allí, a les set del vespre vam sentir cantar ¡un himne nacional a la Torre. Sortim del refugi i vàrem encendre el llum de la casa i vàrem sopar.

* * *

Recordo, ara, que el sopar el va fer el Francisco Gual: patates amb allioli.

Els que érem al refugi:

Família Farré Morán: el pare, la mare, la meva germana Maria i jo.

Família Morán Recasens: l'oncle Josep, la tieta Pepita, el Ramon i la Maria.

Família Gual Recasens: el Francisco, la seva dona, la Rita, la Josepa i el Cisco.

Família Bonan Vall-llosera: el Pepito, la Dorotea, la Pepeta i l'Enriqueta.

Collage fet per mi, l'any 1939, d'homenatge a la Verge del Pilar. És molt significatiu del nacionalcatolicisme de l'època: fotografia de Franco, braç a l'aire, la Verge amb el "manto" de capitana general, i quatre soldats de l'exèrcit nacional: un amb la bandera nacional, l'altre amb la del requetè, un falangista braç a l'aire i un regular

ÍNDEX ONOMÀSTIC

<i>Nom</i>	<i>Pàgina</i>
Alaix Ginesta, José.....	10
Arriacalces	6
Bonan Vall-llosera, Enriqueta	30
Bonan Vall-llosera, Pepeta; minyona	22, 23, 24, 30
Bonan Vall-llosera	30
Bonan, Pepito; Llarg del Cèsaro.....	30
Boronat, Mn. Joaquim; rector	6
Cañellas Salvat, Joan; cosí segon de cal Carsus..	27
Colom Farré, Lluís; cosí	20
Colom Farré, Maria; cosina	14
Cortés, Cosme; margener de la Pobla	8
Espí, Mn. Jaume; vicari	6
Farré Calveras, Esteve; avi.....	6
Farré Cañellas, Antonieta; tieta.....	18, 19
Farré Cañellas, Bonaventura; pare	6, 19, 23, 24, 25, 28, 30
Farré Cañellas, Esteve; oncle.....	18, 19, 21, 22
Farré Cañellas, Francisca; tieta Cisca.....	28
Farré Cañellas, Joan; oncle.....	18, 25
Farré Carreras, Paquita; cosina.....	18
Farré Gual, Esteve; cosí.....	18, 19, 20, 24, 28
Farré Gual, Joan; Nitós, cosí.....	19
Farré Gual, Maria; cosina	22, 23
Farré Moran, Maria; germana, la Nena.....	23, 28, 29
Figuerola, Jaume.....	17
Folch i Torres, Josep M.....	5
Fortuny Biscamps, José.....	10
Franco, general	29
Garbón.....	25
Gibert, Manuel	21
Girol, Rafel; paleta	14
Gual Morales, Maria; tieta.....	22
Gual Recasens, Cisco.....	20, 30
Gual Recasens, Josepa.....	30
Gual Recasens, Rita.....	30
Guasch Fusté, José.....	10
Hernández Segarra, M. Antònia; mestra.....	16, 17, 20, 21, 23, 24, 25, 29
Lucas Taixes, Rosalia.....	22
Macià, Francesc; president de la Generalitat	6
Miret, Enrique	26, 27

<i>Nom</i>	<i>Pàgina</i>
Morán Gual, Josep; oncle...17, 18, 20, 21, 26, 28	
Morán Gual, Maria; mare.....	6, 14, 17, 25, 28
Morán Recasens, Maria; cosina.....	30
Morán Recasens, Ramon; cosí.....	14, 18, 19, 21, 23, 25, 28
Morros Farré, Rosalia; cosina.....	19
Morros Farré, Silvestre; cosí.....	17, 22, 24, 25
Morros Mercadé, Antonio	22
Morros Mercadé, Silvestre; oncle	28
Orpinell, Josep	15, 17, 23
Pepeta; minyona.....	22, 23, 24
Pérez, Salvador; <i>Peras</i> , alcalde	9, 26, 27
Pijoan, Xavier; de cal Burot	13
Pijuan Fusté, Domingo	10
Porta Fortuny, Joan	10
Primo de Rivera, José Antonio.....	6
Pujol, Núria	22, 24
Punsoda, Josep M.; fill pastisser....	20, 25, 26, 28
Queipo de Llano; general	8
Quildo	12
Recasens, Pepita; tieta	30
Reiet.....	9
Rull, Benito.....	10
Sanabre Cañellas, Josep; cosí del pare	19
Sanabre Cañellas, Lola; cosina del pare, tia Lola	19
Segarra	27
Solsona Llorens, Lluís.....	28
Solsona petita	16
Solsona, Concepció; mestra...14, 16, 20, 23, 24	
Sonsona, Miquel	24
Sonsona, Miquel; sergent.....	24
Torrens Ibern, José María	10
Torrents, Sr.....	6
Vall-llosera, Dorotea.....	30
Vallverdú Gibert, Pepet; amic	10, 14, 16, 18, 20, 21, 29
Vallverdú, Enric; pare Pepet.....	7
Vernet Vernet, Jaume; tinent	13, 18
Vida; amiga Paquita Farré.....	18
Vila, Jordi.....	17, 26, 27
Virgili.....	26
Xeró, Perico.....	7, 24